

SONDAJUL ARHEOLOGIC DIN IULIE 1973 ÎN CETATEA DE LA BIHAREA

DE
S. DUMITRAȘCU și L. BORCEA
(Oradea)

Cetatea de la Biharea a fost ridicată pe terasa din stînga a pîriului Ceșmeu (Kösmő). Ceșmeul izvorăște din zona piemontană vestică a Munților Plopișului, mai precis dintre dealurile din hotarul satului Sușturogi. De la Sușturogi cursul său se grăbește spre vest spre Uileacu de Munte unde și-a deschis o luncă largă, pe alocuri de aproape 1 km, cu depuneri aluvinoare abundente, un fost sol de mlaștină prin excelență, astăzi pășuni secate. Adîncindu-se cursul rîurilor din vestul țării, al Barcăului în speță, Ceșmeul își sculptează în prezent albia în propria sa luncă. De la Paleu, Ceșmeul o ia spre nord, tăindu-și drum printre dealurile Cauaceului și terasa satului Biharea, îndreptîndu-se prin hotarele satelor Satu Nou și Tămășeu în Barcău. Este unul din afluenții din stînga ai Barcăului, alături de valea Almașului, Ghepișului și Bistrei, ce izvorase din Munții Plopișului, aceștia formînd un fel de „interfluviu” dintre Barcău și Crișul Repede. La vest de cetatea de la Biharea, în hotarul actualului sat, curge pîriul *Crișul Mic*, foarte probabil o albie veche a Crișului Repede, despărțind hotarele satelor Santăul Mic și Santăul Mare. Acest pîriu izvora dintr-o regiune mlăștinoasă, de la poalele dealurilor satului Săldăbagiu de Munte ce coboară domol, cu soluri argiloase roșii plantate cu vii pînă în partea estică a șoselei Oradea—Satu Mare, după ce ieși din Episcopia Bihorului. Fără să putem da o dată precisă, drumul de la Oradea—Episcopia Bihorului spre Biharea nu era ca astăzi un drum neted, el urmîrea culmea dealurilor spre Paleu, Cetariu și apoi cobora spre Cauaceu și Biharea. Călătorului contemporan, obișnuit cu drumurile de asfalt, care însă nu se înfundă în teren să-i înțeleagă rosturile și rolul mereu determinant, această părere i se va părea insolită sau poate bizară. Traseul drumului vechi era totuși acesta, căci pe locul actualei șosele se afla o mlaștină ce a fost secată în epoca modernă și ale cărei urme le poate observa orice geomorfolog.

Prezentarea topografiei văii Ceșmeului ni s-a părut necesară din mai multe motive. Pe de o parte, pentru a se observa că cetatea de la Biharea,

asezată ca și Oradea în cîmpia înaltă din vestul patriei noastre, la poalele unei regiuni deluroase, piemonturi ale Munților Plopișului, este legată puternic de aceste realități geografice. Pe de altă parte cetatea a fost amplasată pe terasa pîriului Ceșmeu avînd spre vest și sud nu numai o regiune închisă de păduri de foioase ci și valea *Crișului Mic* (fosta albie a Crișului Repede) și mlaștinile ce se întindeau din spre Episcopia Bihorului spre Santăul Mare și Satu Nou. În antichitate și evul mediu, lucru îndeobște cunoscut, nu se circula pe vale, acolo unde aceasta era înmlăștinată, ci pe plai, și astfel înțelese lucrurile cetatea de la Biharea trebuie amplasată nu în istoria realităților cîmpiei înalte din vest, ci în istoria realităților zonei piemontane și montane a munților Plopișului.

Stațiunea arheologică de la Biharea, locuită aproape fără întrerupere din preistorie pînă în evul mediu, din necesitățile căreia s-a ridicat cetatea, este așezată pe o terasă, avînd vestul acoperit de regiuni mlaștinoase datorate cursului domol și meandrat al Crișului Mic, iar spre est mlaștinile Ceșmeului. Astăzi pare curios, dar în trecut, cînd nu se putea pătrunde în mlaștină, drumul cel mai bun, de fapt singurul spre Biharea, era drumul de culme, de pe care, pentru cei care își cunoșteau *satul, așezarea*, trecerea cu barca peste Ceșmeu sau pe un drum amenajat temporar, era nu numai cel mai scurt, ci și cel mai adaptat împrejurărilor vitrege, care nu de puține ori s-au abătut asupra așezării în decursul istoriei sale milenare. Locul apărat, terasa uscată cu poeni și păduri de cîmpie, pînă spre Santăul Mare și Mic, la locurile înmlăștinate de pe Crișul Mic, peștele din bălțile și stufărișurile Ceșmeului, pădurile cu vînat de pe dealurile și piemonturile cu codrii seculari din spre Uileacu de Munte, explică dăinuirea sa îndelungată, cum puține se cunosc, deocamdată, în aceste părți ale Crișurilor și Barcăului.

Descoperirile arheologice întîmplătoare au atras atenția arheologilor asupra Bihariei încă din a doua jumătate a secolului trecut¹. La începutul secolului nostru se fac și primele săpături arheologice de către P. Cséplő² și J. Karácsonyi³. Rezultatele obținute de cei doi orădeni au fost trecute în revistă de M. Rusu, în studiul său asupra cetății Biharea. De atunci nu s-a mai săpat sistematic în cetate, însă mulți amatori de antichități au adunat material din incinta ei sau i-au încercat valurile. Autoritățile cezaro-crăiești au operat nivelări, ridicînd în „centru“ soclul unui monument, iar sătenii, după primul și mai ales după al doilea război mondial au nivelat în cetate pentru a obține teren cultivabil și respectiv un teren de fotbal, pe margini au fost durate drumuri de hotar. Șanțurile se colmatează cu pămînt și gunoaie, în scopul extinderii grădinilor particulare și intravilanelor.

¹ J. Hampel, *Bronzkor*, I, pl. LXXVIII/6.

² P. Cséplő, *Régészeti ásatásokról a Bihari várban*, în *Arch. Ért.* XXI, 1901, pp. 69—72.

³ J. Karácsonyi, *Ásatásról a Bihari földvárban*, în *Arch. Ért.*, XXI, 1901, pp. 72—74.

În afara cetății primele săpături le-a făcut în 1902 J. Karácsonyi⁴ pe dealul „Șumuleu“ (Somlyó tető) de la sud-est de cetate. Plecînd de la descoperirea întîmplătoare în primăvara anului 1902 a unui mormînt de călăreț, continuă săpăturile în luna noiembrie a aceluiaș an dezvelind încă șapte morminte (opt în total), orientate E—V (cu capul spre apus și picioarele spre răsărit) cu inventar caracteristic maghiar pentru prima jumătate a sec. X e.n.: podoabe (inele de tîmplă, brățări), arme (virfuri de săgeți, topoare, sabie), ustensile (amnare), piese de harnașament (zăbale, scărițe de șa). La picioarele morților au fost depuse *capete de cal*. După părerea lui M. Rusu „nu ar fi exclus ca ele (mormintele) să fi aparținut ungurilor căzuți în luptă pentru cucerirea cetății“, la care am mai adăuga — luînd în considerare situarea cimitirului față de cetate — că și atacul acestora s-a produs urmînd tot un drum de culme și nu cel de cîmpie înaltă, înmlăștinat. De altfel, cu această ocazie, nu ni se pare chiar întîmplător de amintit că am descoperit în urma unor recente periegeze o așezare din feudalismul timpuriu (sec. XI—XII), situată pe dealurile de la est de Biharea, la Tăutelec, cu ceramică caracteristică acestor secole, din care lipsește *tipul ceramic ornamentat cu benzi de linii în val sau benzi de linii simple*. N-ar fi exclus să aparțină unei comunități maghiare ori cumane sau eventual unor oaspeți cum pare a sugera ceramica *cenușie* feudală. Rămîne însă ca săpăturile și cercetările viitoare să precizeze nu numai atribuirea etnică, dar și o datare mai strînsă așezării de la Tăutelec.

Cele mai întinse săpături executate pînă în prezent le-a efectuat M. Roska⁵ în anii 1924—1925 în cimitirul de la sud-est de cetate la locul „Căramidărie“, dezvelind 506 morminte, cîteva din sec. IV și celelalte de tip Bjelo-Brdo (sec. XI—XIII e.n.). Mormintele sînt inedite și se păstrează în Muzeul din Oradea, inventarul lor, amestecat în decursul anilor, a fost prezentat de M. Rusu (inele de tîmplă cu capetele în formă de „S“, coliere, brățări, inele, pandantive, mărgelile din pastă de sticlă, vase) împreună cu monedele găsite în cimitir a căror listă cu determinările făcute de J. Herepey în 1924—1925, s-a păstrat. Din aceste morminte lipsesc cu desăvîrșire armele și piesele de harnașament.

În 1954 M. Rusu⁶ efectuează o săpătură de salvare în cimitirul de la „Căramidărie“, unde, într-o suprafață de $7 \times 4 \text{ m}^2$ mai găsește 18 schelete și două cuptoare. Mormintele se plasează în limitele cimitirului cercetat de M. Roska, încadrîndu-le în sec. XII—XIII. Cuptoarele sînt mai vechi decît cimitirul, datînd din sec. X—XI e.n. Cu aceeași ocazie s-a golit un bordei din sec. V—VI e.n. Cu ocazia publicării rezultatelor săpăturii de salvare, M. Rusu întreprinde cea mai întinsă și la zi cercetare asupra ce-

⁴ J. Karácsonyi, *A Bihari honfoglaláskori lovas-sirokról*, în *Arch. Ért.* XXIII, 1903, pp. 405—412.

⁵ M. Roska, *Biharvármegye multja a legrégibb időktől a honfoglalásig*, 1938, p. 12 și urm.

⁶ M. Rusu, *Contribuții arheologice la istoricul cetății Biharea*, în *AIIC*, III, 1960, pp. 18—22.

țății de la Biharea, cu un material concret organizat în felul următor: descoperiri arheologice din împrejurimile cetății Biharea, cetatea Biharea, săpătura de salvare din 1954, ajungând la următoarea considerație finală, la care noi ne raliem. „În concluzie se poate afirma că începând din eneolitic (exceptând unele lacune care se datoresc mai degrabă lipsei de cercetări sistematice) așezările omenеști continuă să se desfășoare pe teritoriul acestei comune aproape fără întrerupere pînă în epoca feudală“.

Asupra scheletelor descoperite la Biharea în 1954 s-a publicat un studiu antropologic în 1954⁷. Foarte recent, în ultimul număr al Anuarului Român de Antropologie, Olga Necrasov⁸ amintește un studiu antropologic inedit al prof. I. G. Russu⁹, conchizînd că scheletele de la Biharea prezintă certe urme de asemănare cu două grupuri de schelete de la sud-est de Carpați, o populație brahicefală cu evidente urme mediteranoide cu multe elemente protoeuropoide și nordice, apărînd, după opinia cercetătoarei amintite ca o serie autohtonă, diferită de cea de la Ciunbrud de tip moravian.

Din ancheta efectuată de M. Russu asupra descoperirilor arheologice din cetatea de la Biharea, din așezarea din jur și cimitirul de la „Cărămidărie“ reieșea o locuire a terasei Ceșmeului în preistorie (cultura Tisa, Otomani, ceramică hallstattiană), prima parte a epocii prefeudale, sec. IV—VI (morminte din sec. IV și bordeiul din sec. V—VI) un orizont important de la începutul feudalismului, sec. X—XIII e.n.¹⁰ (două cuptoare din sec. X—XI și cimitirul din sec. XI—XIII), restul descoperirilor ulterioare amintite în studiul său nu interesează rîndurile de față.

Cunoscător profund al istoriei Transilvaniei în genere, cu osebire a istoriei sale în evul mediu de început și de mijloc, St. Pascu ne-a lăsat în *Voievodatul Transilvaniei*, după părerea noastră, cea mai izbutită interpretare a cronicii lui Anonymus și justa plasare în istoria României a locului și rostului cetății de la Biharea: „Castrul Biharea era centrul voievodatului lui Menumorut, cetatea de reședință a voievodului: aici se organizează cea mai îndrăjită rezistență; de soarta acesteia era legată soarta „țării“ Crișurilor; aici au găsit maghiarii mari bogății. Castrul Biharea este lăsat mai departe în stăpînirea lui Menumorut — dimpreună cu un vast hinterland al acesteia, spre sud pînă la Crișul Alb — după împăcarea dintre „ducele“ Bihorului și ducele Árpád“¹¹. Nu credem că este de prisos

⁷ I. G. Russu, M. Șerban, N. Matioc, T. Farkas și M. Rusu, *Date antropometrice asupra populației vechi „Cetatea Biharea“* în *Articole și lucrări științifice*, IMF—Cluj, 1954, p. 15 și urm.

⁸ Olga Necrasov, *Évolution de la structure anthropologique de la population de la Roumanie, depuis le paléolithique jusqu'à nos jours et les problèmes qui s'y rattachent*, în *Annuaire Roumain d'Anthropologie*, 10, 1973, p. 13.

⁹ I. G. Russu, *Studiul antropologic al scheletelor de la Biharea apud*, O. necrasov, *op. cit.*, loc. cit., p. 19.

¹⁰ M. Rusu, *op. cit.* p. 9, Nota 14 amintește ceramică și două vase întregi din sec. IX găsite de Prof. T. L. Rusu din Oradea.

¹¹ Șt. Pașcu, *Voievodatul Transilvaniei*, I., Cluj, 1972, p. 43.

să repetăm că ne raliem la părerile istorice susținute de St. Pascu în lucrarea sa. De altfel și concluziile istoricilor europeni, cercetările de geografie istorică¹² din centrul Europei, interpretate just, concordă cu punctele de vedere susținute de către istoriografia contemporană românească asupra cetății de la Biharea.

Sondajul arheologic efectuat în partea de sud-est a incintei cetății de pământ de la Biharea, ca cercetare preliminară în vederea începerii săpăturilor în 1974 a dat următorul rezultat:

În incinta cetății se disting trei straturi de pământ, accentuate de resturile de cultură materială:

a) un strat de pământ gălbui cu pietriș, pe alocuri milos cu fragmente ceramice neolitice (Tisa), câteva cioburi eneolitice (Coțofeni și Baden), un nivel bogat hallstattian, cioburi La Tène dacice și celtice.

b) al doilea strat de pământ maroniu compact, pe alocuri cenusos, cu fragmente ceramice, un nivel bogat, dacice de epocă romană, cu importuri romane (terra sigillata) și câteva cioburi din sec. IV—V, 2—3 fragmente din sec. VI. e.n.

c) ultimul strat de pământ are culoarea neagră cu aspect măzăros și conține fragmente ceramice prefeudale, în partea sa superioară un nivel feudal timpuriu, adică cioburi din sec. VII—VIII, un orizont destul de bogat din sec. IX—X și apoi altul din sec. XI—XIII și desigur elemente dispersate mai noi care nu intră în atenția noastră cu acest prilej. În orizontul de sec. XI—XIII apar resturi de mortar. Menționăm că sub acest orizont am descoperit 9 morminte de înhumatie după cu urmează.

M—1. La 0,91 m adâncime de la suprafața actuală a solului s-a găsit scheletul unui defunct așezat pe spate cu capul spre nord-est și picioarele îndreptate spre sud-est. Nu s-a găsit nici un obiect de inventar.

M—2. La 1,03 m adâncime de la suprafața actuală a solului s-a găsit scheletul unui defunct, așezat pe spate, cu capul spre vest și picioarele spre est. Capul este aplecat spre dreapta, mâinile sugerează o așezare pe pînțe (s-au găsit pe bazin). Nu s-a găsit nici un obiect de inventar.

M—3. Mormint de copil. Scheletul are aceeași orientare, capul spre vest și picioarele spre est. Capul i-a fost distrus din vechime. Adâncimea la care s-a găsit este de 1,05 m de la nivelul de călcare actual. Pe un deget de la mîna stîngă s-a găsit un inel de argint (?).

M—4. La adâncimea de 1,06 m s-a găsit scheletul mortului cu capul spre vest și picioarele spre est. Capul este lăsat spre stînga și mâinile îm-

¹² Gy. Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, Budapest, 1966, pp. 601—602 „După Anonymus, înaintea venirii ungarilor, cetatea Biharea a fost centrul țării locuite de cazarii (sic!) lui Menumorut, era cetatea sa. Cu toate că pe Menumorut nu-l putem considera ca pe un personaj istoric, numele slave de localități din jur fac posibilă construirea Bihariei, ca cetate de pământ, de către slavi. După venirea ungarilor a devenit centrul țării lui Zoltán, fiul lui Árpád. În sec. XI a fost, de asemenea, un centru al ducatului (?) și reședința unui ținut; pe vremea ducelui Géza, stăpînul cetății Biharea a fost ducele László. În centrul ducatului a fost întemeiată episcopia de la Biharea, care în 1061, în

preunate pe bazin. Pe un deget de la mina dreaptă s-a găsit un inel de bronz și un cercel simplu de bronz la urechea stângă.

M—5. La adâncimea de 1,10 m s-au prins în secțiune numai picioarele mortului. A fost acoperit și va fi săpat în 1974.

M—6. Scheletul este așezat pe spate la adâncimea de 1,20 m. I s-a dezvelit numai bustul avînd craniul cu privirea îndreptată spre sud. A fost acoperit și va fi săpat în 1974.

M—7. A fost găsit la adâncimea de 1,15 m, așezat pe spate cu capul spre vest și picioarele spre est. Pare a fi fost o înmormîntare grăbită sau o presare din pricina tasării terenului etc. Nu are inventar.

M—8. S-a dezvelit numai craniul, la adâncimea de 1.05 m, urmînd fi cercetat în 1974. Are capul așezat spre vest.

M—9. La 1,20 m, pe același aliniament cu M—8 s-au găsit resturile unui craniu, urmînd să fie cercetat, ca și cele amintite mai sus, numai prinse în secțiune, în 1974.

Din descrierea sumară a mormintelor se observă sărăcia de inventar, *lipsa armelor* și deosebirea acestui cimitir de cel de pe dealul „Șumuleu“ și clare diferențieri de cimitirul din sec. XI—XIII de la „Cărămidărie“.

Considerații mai ample ar fi premature pînă la dezvelirea cimitirului, studierea inventarului și analiza antropologică. Amintim, de asemenea, că materialul osteologic din secțiunea executată în cetate a fost colectat în întregime pe adîncimi, urmînd a fi cercetat într-un laborator de paleontologie.

Atragem atenția, în același timp, asupra unor observații stratigrafice importante, după părerea noastră: pămîntul în incinta cetății este foarte frămîntat, în unele locuri la adâncimea de 1,60 m se găsesc amestecate cioburi neolitice și feudale timpurii etc. În secțiune a fost prinsă o mare *cavitate* umplută, în epoca modernă? cu pietriș și mîl galben steril, lipsit de orice urme de cultură materială. Cavitatea, n-ar fi exclus, să fie legată de nivelul de locuire hallstattian, de „Cetatea fetelor“?, iar umplerea, pare-se, s-a făcut, în sec. XIX, începutul sec. XX cu ocazia ridicării soclului de pămînt pentru un monument triumfal, azi dispărut, prăbușit. Nivelări de pămînt, de altfel, s-au făcut și după al doilea război mondial pentru a se amenaja terenuri de arătură și un teren de fotbal. Au dispărut și movilele de pămînt rezultate în urma săpăturilor lui J. Karácsonyi și P. Cséplő.

În încheiere ne cerem îngăduința de a face, cu caracter realmente preliminar, cîteva observații mai generale asupra cercetărilor noastre de la Biharea:

vremea morții lui Andrei I exista deja. Primul episcop cunoscut era originar din Namur, din Lotharingia. Ladislau I după 1093—1094 a întemeiat capitulul din Oradea, unde ulterior a fost mutată episcopia de Biharea, dar încă și în 1111 se pomeniște de episcopul de Biharea, iar într-un recensămînt de averi din timpul lui Béla al II-lea întîlnim expresia „episcopul din Biharea (de Biharea) a cărui reședință este Oradea“. Cetatea Biharea, sau cel puțin împrejurimile au fost distruse în 1068 și 1091 de cumani (uzi).

1. pe malul stîng al Ceşmeului a existat o *staţiune arheologică* întinsă, deci un *peisaj umanizat*, locuită din preistorie pînă în evul mediu.

2. resturile de cultură materială din straturile de cultură preistorice, antic şi medieval de început (inclusiv prefeudal) cu nivelurile şi orizonturile amintite ne îndeamnă să afirmăm că la Biharea, în staţiunea de pe terasa Ceşmeului, a existat o *continuitate de civilizaţie* cu mare durată în timp, oferind arheologiei din Crişana posibilităţi certe de referinţe comparative de ordin arheologic şi istoric.

3. prin cercetările de suprafaţă din partea de nord-est a cetăţii, prin sondajul din incinta cetăţii noi am descoperit, punînd în evidenţă concretă, un nivel de locuire dacic din epoca *romană şi postromană*, cu certe influenţe şi *importuri romane*.

4. prin sondajul din incinta cetăţii şi săpăturile din toamna anului 1974 în partea de aşezare de la sud-est de cetate (cerem îngăduinţa de a folosi doar această avansată remarcă asupra acestor săpături) am descoperit, după părerea noastră, un nivel prefeudal local din sec. VII—IX e.n. şi o locuire din sec. X—XI (prima jumătate a sec. XI) mergînd, jalonîndu-se în aceleaşi coordonate locale ale istoriei de pe Crişuri şi Barcău. Abia în a doua jumătate a sec. XI, printr-o cucerire turcomană şi apoi o înstăpînire maghiară feudală soarta aşezării şi cetăţii de la Biharea primeşte o turnură deosebită. Menţionăm, în acelaşi timp, că numai cîteva materiale, un orizont cultural deosebit, indică în sec. X o locuire sau pătrundere culturală străină în cetate, indicînd mai degrabă o oscilare politică, nu o pătrundere netă culturală.

5. nădăjduind că nu va fi considerată prea hazardată părerea noastră şi luîndu-ne dreptul de a ne-o schimba în cazul viitoarelor cercetări, avansăm ipoteza că „Cetatea Fetelor“ este mai veche decît cetatea patru-lateră şi ar putea fi rămăşiţele unei cetăţi hallstattiene, dacice eventual, teză emisă într-un fel aparte şi de P. Cséplő.

6. cetatea mare, patruleteră de pămînt, *fortificaţie locală*, ridicată probabil de Menumorut sau de înaintaşii săi, de comunitatea sau forţa politică locală, indică prin forma sa o origine sudică, remanent romană sau mai degrabă *bizantină*.

7. după opinia noastră, în aşezarea şi în incinta cetăţii de la Biharea, alături de alte multe elemente şi influenţe de diferite provenienţe se poate delimita o categorie ceramică de *factură locală*, cu rădăcini în ceramica neagră zgrunţuroasă de epocă romană găsită atît la dacii liberi cît şi la daco-romanicii din provincie, *ceramică neagră zgrunţuroasă* lucrată la roata rapidă, ornamentată cu benzi de linii simple sau în val. Ea indică *dăinuirea* atelierelor de ceramică locale, cu schimbările survenite ineluctabil în tehnologia prelucrării olăriei — de la ceramica cenuşie la cea neagră zgrunţuroasă, indicînd de fapt trecerea de la Tène-ul tîrziu la evul mediu. Pe plan istoric ea indică în spaţiul carpato-dunărean continuitatea etno-culturală a populaţiei autohtone şi a unor elemente diverse în acelaşi creuzet etnogenetic. Această ceramică se deosebeşte *net* de ceramica

cărmizie sau cenușie, turcomană (avaro-bulgaro-pecenego-cumană) și de cea slavă, varianta lucrată cu mîna¹³ (care există, după părerea noastră și la autohtoni) și de cea pe care vor începe s-o lucreze la roată slavii și mai apoi maghiarii, mai stingaci, apoi la fel cu cei de la care și-au însușit-o, de la romanicii autohtoni sau elementele germanice remanente. O ceramică nouă mai apare — ne gândim la specia ornamentată cu striuri (Kammstrich) — în urma influenței bizantine, în urma revenirii stăpîniri bizantine și a contactelor cu acest imperiu la Dunăre și în regiunile sud-carpătice.

Toate aceste ipoteze de lucru urmează să fie verificate prin săpăturile și cercetările viitoare.

THE 1973 ARCHEOLOGICAL BEARING AT THE FORTRESS FROM BIHAREA

Summary

The author presents the archeological bearing made in July 1973 in the fortress of earth from Biharea, where they found three strata of archeological sediments:

- a) a stratum of neolitical, eneolitical and hallstattien sediments;
- b) a stratum of archeological Dacian pre-Roman sediments, Dacian of-Roman epoch sediments (II—III rd c.O.C) post-Roman sediments;
- c) a stratum of pre-feudal and early feudal archeological sediments, with elements of material culture from the 8—10 th c. and 11—13 c., and mine tombs from a cemetery to be opened in the next period.

The author points out that in the fortress the sediments were much scattered, overturn and mixed up together as usually in the ancient times, and in the modern and contemporary epoch too.

The rests of the material culture from the fortress and the place around it (where an archeological digging was made in september—october 1973; its results are to be published in the next period) show a continuity of the civilization from antiquity until early Middle Age, with important local elements of VIII—IX th — century.

¹³ M. Rusu, *Note asupra relațiilor culturale dintre slavi și populația romană din Transilvania (sec. VI—X)*, in *Apulum*, IX, 1971, pp. 713—726.